

*Департамент сім'ї, молоді та спорту облдержадміністрації
Чернігівська обласна організація Спілки жінок України
Чернігівський інститут історії, етнології та правознавства
ім.О.М.Лазаревського Чернігівського національного
педагогічного університету ім.Т.Г.Шевченка*

*Навчально-методичний центр Федерації профспілкових
організацій Чернігівської області*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОСІБНИК

по матеріалах круглого столу

**“Комплексний підхід до розв'язання проблем
захисту соціальних
та економічних прав жінок”**

11 лютого 2014 року

м. Чернігів 2014 р.

Інформаційний посібник.

Матеріали круглого столу “Комплексний підхід до розв'язання проблем захисту соціальних та економічних прав жінок” 11 лютого 2014 року.

Укладач: Щепотьєва О.П. - завідувач навчальним відділом підприємства “Навчально-методичний центр” Федерації профспілкових організацій Чернігівської області

Віхров Олександр Петрович,

завідувач кафедри правових дисциплін
ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка, доктор
юридичних наук, професор

ЗНАННЯ ПРАВ ЖІНОК ЯК УМОВА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

1. Досліджуючи проблему за обраною темою, перш за все маємо зазначити, що у літературі існує декілька концепцій гендера. Це обумовлено як відносною «молодістю» гендерного підходу (перші наукові праці з'явилися близько тридцяти років тому), так і складністю самого феномена. Для всіх них базовим положенням є розрізнення понять стать (sex) і гендер (gender).

Стать - це термін, що означає ті анатомо-біологічні особливості людей (в основному в репродуктивній системі), на основі яких люди визначаються як чоловіки або жінки. Його слід вживати тільки стосовно характеристик і поведінки, які випливають безпосередньо з біологічних відмінностей між чоловіками і жінками.

Гендер - це складний соціокультурний феномен, який відображає відмінності в ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках між чоловічим і жіночим. У рамках цього підходу гендер розуміється як організована модель соціальних відносин між жінками і чоловіками, яка не тільки характеризує їх спілкування і взаємодію в сім'ї, а й визначає їх соціальні відносини в основних інституціях суспільства. Гендер, таким чином, трактується як один з базових вимірів соціальної структури суспільства, який разом з іншими соціально-демографічними і культурними характеристиками (раса, клас, вік) організує соціальну систему. У свою чергу, гендерна рівність визначається як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати однакову участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Сім'я як мікросоціальний організм, що складає основу будь-якої нації, виконує соціально значущі функції. До основних функцій сім'ї належать демографічна (збереження життя, дітонародження), економічна (створення та підтримка певної матеріальної бази для задоволення матеріальних потреб людини), соціально-культурна (передача накопиченого соціального досвіду і культури від покоління до покоління) тощо. І все ж таки на перше місце слід поставити моральну, духовну функцію як таку, що відображає основне призначення сім'ї – відновлення людини як вищої соціальної істоти у більшості своїх проявів.

Саме таке розуміння сім'ї відкриває можливості для формування

гендерних відносин у відповідності з сучасними міжнародно-правовими уявленнями.

2. Гарантування рівності чоловіка і жінки є невід'ємною частиною прогресу людства, елементом демократії і важливою умовою розбудови правової держави. Сучасний стан суспільних відносин вимагає все більше використовувати знання, навички та творчі здібності жінок, потребує активного залучення їх у різні сфери суспільного життя. Лише в умовах верховенства права, коли реально забезпечуються не тільки рівні права, але й рівні можливості їх реалізації різноманітними організаційно-правовими засобами, стверджується принцип рівності чоловіка і жінки.

Правовою гарантією рівних прав та можливостей чоловіків і жінок в Україні насамперед є Конституція. Норми щодо рівності чоловіків та жінок містяться у ст. 21, 24, 51 Конституції. Також Україна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок. Але сьогодні ці нормативні акти носять лише декларативний характер, не забезпечуючи і не закріплюючи дійсно рівні права та можливості їх реалізації для жінок. Не визначено чіткого механізму реалізації цих вимог, який би забезпечував належне дотримання норм законодавства.

Формально жінки мають однакові з чоловіками права і свободи, але й далі продовжують відчувати дискримінацію за ознакою статі.

Як відомо, серед населення нашої країни 53 % становлять жінки. Також більший процент жінок серед громадян з вищою освітою – 60 % від загальної чисельності, але серед керівного складу не таке велике їх представництво, і чим вища гілка влади, тим їх менше. Так, наприклад, серед депутатів українського парламенту 2000 року 8% становили жінки, 92% - чоловіки. Планувалося до 2015 року довести це співвідношення до 30% на 70%. Однак насправді, кількість жінок у парламенті на початок 2013 року становила майже 10%, що лише на 2% вище показника 2000-го року.

Показовим є й індикатор співвідношення серед вищих державних службовців. У 2000 р. співвідношення становило 15% жінок на 85% чоловіків. До 2015 року планувалося довести показники до рівня 30% на 70% відповідно. Однак вже у 2009 році стало зрозумілим, що цим планам не судилося втілитися в життя, адже співвідношення до того моменту коливалося на рівні 19% на 81 %. Отже, зміни показників у сфері забезпечення рівності в Україні досить слабкі. Такий самий висновок випливає і із участі жінок у підприємницькій діяльності. В основному вони зайняті в малому та середньому бізнесі, у великому бізнесі жінки - рідкість. Простежується тенденція витіснення жінок із перспективних високооплачуваних посад. Спостерігається фемінізація бідності.

3. Законодавче забезпечення гендерної рівності в Україні було розпочате із прийняттям Верховною Радою України Закону України від 08.09.2005 № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав жінок і чоловіків та рівних можливостей їх реалізації». Цей закон спрямований на правове забезпечення рівних прав, свобод жінок і чоловіків та створення умов для їх реалізації в усіх сферах життя суспільства, ліквідацію всіх форм дискримінації за ознакою статі, а також утвердження державних гарантій щодо формування паритетних відносин між жінками і чоловіками як умови сталого розвитку громадянського суспільства.

Гендерна рівність розглядається як складова природних (природжених) прав людини.

Вперше у XX столітті в основному міжнародному документі у галузі прав людини – Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, що такі права є незалежними від раси, кольору шкіри, *статі*, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища будь-якої людини, і належать їй за фактом народження. У 1966 році під егідою ООН прийняті Міжнародний пакт про громадянські та політичні права і Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. В Європі діє Європейська Конвенція з захисту прав людини та основних свобод. Головна відмінність цієї Конвенції від інших міжнародних договорів у галузі прав людини – існування механізму захисту декларованих прав, що реально діє – Європейського Суду з прав людини.

Загальна повага і дотримання прав людини та основних свобод є одним із принципів міжнародного права .

4. Серед усіх прав людини є й таке право як право знати свої права. У Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, в Європейській Конвенції про захист прав людини та основних свобод це право виражено не в прямій формі. Вказані документи передбачають, що кожна людина має право відшукувати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї, що, безсумнівно, включає в себе і інформацію (знання) про права і свободи людини.

Спеціально право на освіту в галузі прав людини було підтверджено в декількох міжнародних і регіональних документах про права людини. Так в Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі (1975 р.) держави - учасниці, декларуючи принципи взаємних відносин, особливо відзначили , що вони підтверджують право осіб знати свої права і обов'язки в цій області і поводитися відповідно до них. Згодом це право не раз підтверджувалося в рамках Гельсінського процесу: на Мадридській зустрічі 1980 року, на

Віденській зустрічі 1989 року, на Копенгагенському Нараді - Конференції з людського виміру НБСЄ 1990 року, в Паризькій Хартії для нової Європи в 1990 році. На Московській нараді - Конференції з людського виміру НБСЄ, яка відбулася восени 1991 р., тридцять вісім держав-учасниць дійшли висновку, що освіта в галузі прав людини має основоположне значення. У цьому зв'язку вкрай важливо, щоб їх громадян просвіщали щодо прав людини та основних свобод, а також зобов'язань, що передбачають повагу прав і свобод, закріплених у національному законодавстві та міжнародних документах. З часу прийняття в 1948 р. Загальної декларації прав людини ООН, ЮНЕСКО постійно звертається до урядів із закликами інформувати громадськість про права людини, поширювати тексти міжнародних документів у школах та навчальних закладах. З 1988 р. ООН проводить Всесвітню кампанію з інформування громадськості про права людини. Регіональні міжнародні організації та договори також зобов'язують держави вживати заходів в галузі навчання правам людини.

Важливо мати на увазі, що освіта в галузі прав людини, це зовсім не юридичну освіту і правове просвітництво. Права і свободи людини - це не тільки сума національних та міжнародних юридичних встановлень, а, перш за все, система морально-етичних принципів і норм, система гуманістичних цінностей, система філософських, світоглядних категорій. Освіта в галузі прав людини визначається як зусилля з навчання, поширення та інформування, які робляться для створення загальної культури прав людини шляхом прищеплення знань і навичок і формування позицій і які спрямовані на зміцнення поваги до прав людини і основних свобод: - всебічний розвиток людської особистості і почуття людської гідності; - сприяння взаєморозумінню, терпимості, рівності статей і дружбі між усіма націями, корінними народами та расовими, національними, етнічними, релігійними та мовними групами; - забезпечення для всіх людей можливості ефективно брати участь в житті вільного суспільства тощо.

Однак гендерні відносини, як правило, є предметом дослідження та викладання соціологів, культурологів, політологів, антропологів, філософів, психологів, філологів, істориків. Юридична наука поступово стала звертати увагу на питання правового статусу жінок, їх прав як прав людини, а також на проблеми дискримінації жінок, відсутності рівних можливостей при декларації рівних прав, насильства щодо жінок. Ці питання стають невід'ємною частиною міжнародного і внутрішнього права, що має відбиватися і на викладанні відповідних дисциплін. У зв'язку з цим виникає питання розробки відповідних курсів та навчальних програм для ВНЗ.

Є підстави говорити про співпрацю юриспруденції та гендерних досліджень шляхом інтеграції останніх у правову науку. По-перше, роль права у врегулюванні суспільних (гендерних) відносин дуже висока. З одного боку,

право фіксує вже сформовані та їх ієрархію, але, з іншого боку, саме право ці відносини формує. Протягом століть звичайне, канонічне і позитивне право у своїх категоріях в цілому відображало і закріплювало механізм влади чоловіка над жінкою, її підпорядкування чоловікові і «неповноцінну» правосуб'єктність, - зводячи тим самим таке ставлення до жінки з боку чоловіка в ранг закону, в ранг норми, санкціонованої державою, церквою або звичайною практикою. Це проявилось в гендерній дискримінації, нерівності гендерних відносин, з чим ми і стикаємося в даний час. По-друге, для розвитку юридичної науки виявлення і вивчення гендерних аспектів права і самі гендерні дослідження, як показує закордонна практика, можуть зіграти важливу роль: вже наприкінці 1970-х рр. Усвідомлюючи певну стагнацію «традиційної» юриспруденції і, головним чином, вищої юридичної освіти, в ряді країн Європи та Америки фахівці - правознавці заговорили про критичні правові дослідження, які зараз займають велике місце в західній правовій науці. Представники цього напрямку високо оцінюють внесок гендерних досліджень у його розвиток та у створення «альтернативної» юридичної освіти. Як відзначають фахівці, однією з основних причин, що пояснюють життєздатність фемінізму в критичних правових дослідженнях, є його здатність не тільки вказати [студентам], що необхідно, але і що можна зробити для зміни права і правової ситуації щодо конкретних груп населення.

Для цього необхідне введення оглядового курсу, наприклад, «Гендер і право». Подібний курс повинен знайомити слухачів з основними концепціями і термінологією гендерних досліджень, окреслювати коло тем, в яких гендерні аспекти права найбільш випуклі, Необхідно «зміщення акцентів» у викладанні «традиційних» галузевих і теоретичних юридичних дисциплін, що входять до обов'язкової програми, розгляд під кутом зору ієрархії гендерних відносин та влади у суспільстві. І в першому, і в другому випадках важлива роль повинна відводитися феміністській юриспруденції - свого роду союзу права та гендерних досліджень. Саме феміністська юриспруденція дає уявлення про специфіку гендерних відносин стосовно до правовій науці та практиці, характеризує правосуб'єктність жінок і чоловіків і різних гендерних категорій суб'єктів права. Феміністська юриспруденція може сприяти ознайомленню та адекватному сприйняттю юристами фемінізму, його підходів, ідеології та методології. Феміністська юриспруденція (як один з напрямків критичних правових досліджень) вчить студентів критично підходити до інтерпретації навчальних текстів і законів, направляючи студентів до активного сприйняття права і, по можливості, неупередженій правотворчості. Право може зіграти свою роль у впливі на існуючі в суспільстві гендерні ролі та стереотипи, які згубно позначаються на правовому статусі жінок, та й чоловіків. Досягненню подібних умов буде сприяти інтеграція гендерних досліджень у програму підготовки юристів. Є необхідність використання як міжнародного, так і внутрішнього законодавства (у тому числі Житлового і Цивільного кодексів) у

вирішенні проблеми насильства проти жінок. Мова про права жінок у внутрішньому радянському законодавстві не заходила, так як жіноче питання вважалось вирішеним. Проте, радянське право і теорія соціального забезпечення приділяли увагу переважно матерям - одній з основних сконструйованих політичним і правовим дискурсами «традиційних» і легітимних жіночих ролей.

Онiщенко Оксана Володимирiвна

к.і.н., доц. кафедри суспiльно-гуманiтарних дисциплiн
Чернiгiвського обласного iнституту пiслядипломної
освiти вчителiв iм. К.Д. Ушинського

ГЕНДЕРНА РIВНIСТЬ: МIЖНАРОДНИЙ ДОСВIД ДЛЯ УКРАЇНИ

Шлях до демократiї – це рiвнiсть у можливостях вибору сфер дiяльностi та самореалiзацiї всiх членiв суспiльства.

Недостатнє представництво жiнок на всiх рiвнях прийняття рiшень суттєво знижує ефективнiсть управлiння, спричиняє недостатню увагу до проблем соцiальної полiтики. Як зазначала у своєму виступi прем'єр-мiнiстр Норвегiї Крiстi Грjондал: «Жiнки схильнi ставити питання соцiальної полiтики i сiм'ї як прiоритетнi, надаючи перевагу маслу, а не гарматам».

Мiжнародна правозахисна органiзацiя Social Watch визначала статус жiнок у понад 150 краiнах свiту за трьома критерiями: доступ до освiти, економiчнi та полiтичнi можливостi. Першими за сумою критерiїв виявилися скандинавськi держави, останнiми – краiни Африки, зокрема, Тунiс.

Україна опинилася посерединi, на 64-му мiсцi, пропустивши вперед усi розвиненi держави, та навіть своїх сусiдiв iз пострадянського табору – Молдову, Росiю та Казахстан. Для порiвняння, у 2009 році Україна посiдала в рейтингу гендерної рiвностi 70-те мiсце, вiдтак її тепер вiднесли до краiн iз несуттєвим прогресом щодо прав жiнок.

Тому вивчення мiжнародного, а особливо скандинавського досвiду досягнення гендерної рiвностi є не просто цiкавим для України, а нагальним та необхідним.

Шлях до гендерної рiвностi проклав у Скандинавських краiнах жiночий рух, який у Норвегiї, Швецiї i Фiнляндiї багатий традицiями i реформами з iнтегрування жiнок у суспiльство, якi там були проведенi там ранiше, нiж в iнших краiнах. Фiнськi жiнки першими отримали активне i пасивне виборче право в 1906 р. Норвезькi жiнки отримали право голосу в 1913 року – четвертими в свiтi, слiдом за Новою Зеландiєю, Австралiєю та Фiнляндiєю. Шведськi жiнки були допущенi до виборчих урн в 1919 році.

Важливу роль у процесi полiтичної мобiлiзацiї жiнок в Скандинавських краiнах вiдiграли полiтичнi партiї, якi знаходились у центрi суспiльно-полiтичного життя цих краiн. Саме полiтичнi партiї під тиском своїх активних членiв-жiнок включили сформульованi ними програмнi вимоги в манiфести i зробили їх офiцiйною партiйною полiтикою.

В цих країнах, які мали структуровану партійно-політичну структуру і стійкі виборчі системи не виникли окремі жіночі партії. Політична енергія була спрямована в русло вже існуючих партій, а в організаційному плані вона прийняла форму **жіночих партійних секцій**.

Хоча до початку 70-х років політичні партії Скандинавських країн, як і інших країн Європи залишались «чоловічими» за складом.

Визнаним у світовій практиці методом досягнення гендерної рівності у політичній сфері є **гендерне квотування**. Воно виступає як позитивна дискримінація та забезпечує демократичний принцип формування парламенту як представницького органу всього населення, всіх його етнічних, соціальних, культурних та інших груп.

Прихильниками гендерних квот висувається аргумент, що цей механізм треба розглядати як тимчасовий, перехідний засіб для підготовки громадської думки щодо усвідомлення необхідності ширшого представництва жінок.

У країнах із забезпеченням високого представництва жінок на всіх рівнях прийняття владних рішень більше уваги наділяється сімейному законодавству, поліпшується становище дітей, найбільш незахищених груп населення, гуманізується державна політика загалом.

Прослідковується певна закономірність, що «гендерні квоти» у політичній сфері фактично є «квотами для жінок». Це не є суперечністю, оскільки для більшості країн світу залишається гострою проблема забезпечення більш ширшого представництва жінок у органах влади.

«Критична маса» представництва у парламенті – визнаний міжнародною практикою рівень, який становить не менше 30% представників кожної статі.

Вона дає можливість долати гендерну асиметрію, впливати на формування та прийняття рішень, бо саме 30% прихильників певної ідеї може змінити ситуацію у будь-якому колективі на свою користь.

Саме Скандинавські країни мають успішний досвід по впровадженню гендерних квот, адже доведеним на практиці є факт, що при 10% представництва можна виносити певні питання на порядок денний, а лише при 40% - можна ці питання приймати та вирішувати.

Не одразу ідея запровадження квотування мала позитивне сприйняття громадськості. Їх противники стверджували, що введення квот призведе до зниження професійного рівня політиків, якість яких буде визначатися не професійністю, а статтю. Однак, енергійна роз'яснювальна кампанія зі сторони

жіночого руху сприяла більш глибокому розумінню масштабів і характеру дискримінації за ознакою статі.

1978 - Норвегія - Закон про гендерну рівність

1979 - Швеція - Закон про гендерну рівність

1986 – Фінляндія - Закон про рівність між статями

Що стосується гендерних квот в обов'язковій формі, то відношення до них в різних країнах Скандинавії різне. Найбільше поширення вони отримали у Норвегії. Там квоти давно і успішно застосовуються політичними партіями як при внутрішньопартійних виборах і призначеннях, так і при просуванні кандидатів до парламенту. Норвежські жінки заявляють: «ми не хочемо тільки шматок пирога. Ми хочемо змінити рецепт його приготування».

Широке розповсюдження отримало так зване «м'яке квотування», що передбачає обов'язкову участь у конкурсній одне місце представників двох статей. У Швеції «м'яке квотування» є обов'язковим у конкурсах на керівні посади не тільки в політичних, а й у бізнесових структурах.

Успішне утвердження гендерної рівності в Скандинавських країнах пов'язано з тим, що держави в цих країнах розглядають гендерну проблему як найважливішу проблему всього суспільства.

Ще один механізм впровадження гендерної рівності виступає **інститут омбудсмена з рівних прав і можливостей жінок та чоловіків**. Багато країн пішли шляхом запровадження посади омбудсмена з рівних прав і можливостей після прийняття «гендерних» законів для посилення контролю і відповідальності у суспільстві.

У Швеції посада омбудсмена юстиції вперше була введена ще у XIX столітті і до кінця XX у країні було запроваджено посади 5 омбудсменів: з рівності статей, з етнічної рівноправності, з прав споживачів, з прав дітей, з прав неповносправних. Посада уповноваженого Риксдагу з рівності статей введена з 1980 року.

У Норвегії діє посада омбудсмена з питань рівності жінок і чоловіків та Апеляційна комісія з рівноправності, завдання яких сприяти виконанню Закону, розгляд скарг з питань дискримінації за статтю тощо.

Вивчення досвіду гендерної політики Скандинавських країн дає можливість зробити наступні висновки:

- політичними суб'єктами гендерних перетворень у Скандинавських країнах виступають: держава, політичні партії, громадські організації, ЗМІ, органи місцевого самоврядування, судова система.

- зрушення гендерної ситуації в Скандинавських країнах відбулися під впливом потужного солідаризованого жіночого руху;
- ефективним засобом досягнення гендерної рівності було запровадження інституту гендерного квотування;
- створення жіночих секцій у політичних партіях стало невід'ємною складовою частиною політичної культури Скандинавських країн;
- у Швеції, Норвегії, Фінляндії напрацьований системний механізм впровадження гендерної рівності у всі сфери суспільства.

Таким чином, міжнародний досвід дає такі позитивні практики утвердження гендерної рівності як прийняття спеціалізованих законів з утвердження гендерної рівності, внесення змін із запровадження рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до вже існуючих законів, запровадження спеціалізованої інституції омбудсмана з рівних прав і можливостей, створення парламентських структур (груп, комітетів, комісій) з рівних прав і можливостей. Важливою є інформативна політика всіх інституцій з популяризації гендерної рівності в суспільстві та запровадження фондів, організацій та їхніх мереж, діяльність котрих спрямована на досягнення гендерного паритету в суспільстві в цілому.

Знати свої права – вже наполовину володіти ними

Крім того, що жінки займають кожна свою посаду, всі вони ще мами, доньки та дружини. А іноді так непросто поєднати роботу і сім'ю. Законодавство кожної країни враховує таке нелегке становище представниць прекрасної статі і має чіткі записи з приводу їх прав. Питання в іншому: знають ці права самі жінки, чи користуються ними?

Держава завжди виступає за зміцнення сім'ї, забезпечення прав матері і дитини, хоча деякі роботодавці свідомо ігнорують відповідні закони.

Основним регулятором відносин жінок з роботодавцями, який законодавчо закріплює трудові права жінок є чинний Кодекс законів про працю, в якому глава XII присвячена саме правам жінок.

Особливі права мають вагітні жінки та жінки, які мають дітей. Тож знати про свої права потрібно обов'язково.

Зокрема, **відмова в прийомі на роботу або зниження заробітної плати вагітної, жінці, у якої є діти до трьох років, одинокій матері з дитиною до чотирнадцяти років або матері дитини-інваліда – це порушення закону.** Керівник, звичайно, може послатися на будь-який інший привід, але тоді зобов'язаний дати письмову відповідь із зазначенням причин такої відмови.

Вагітні жінки мають право на медичне обслуговування. Якщо протягом робочого часу вагітна жінка змушена була відвідати лікаря, то потрібно надати довідку, що підтверджує цей факт, і пропущені години будуть оплачені. Керівник не може обмежувати права вагітних на роботі, забороняючи їм проходити обстеження навіть у робочий час.

Вагітні жінки, жінки, які мають дитину віком до 14-ти років або дитину-інваліда, в т.ч. таку, що знаходиться під її опікуванням або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку можуть працювати за індивідуальним графіком.

Тобто допускається встановлення неповного робочого тижня або неповного робочого дня. Умови праці потрібно обговорити з керівництвом, після чого видається відповідний наказ. При цьому із зміною обсягу роботи залишаються незмінними соціальні пільги, право на відпустку і т.д.

Роботодавець не може відправити таку категорію жінок у відрядження, залучити до нічних або надурочних робіт.

Теоретично це можливо, але тільки в тому випадку, якщо вагітна сама висловить згоду поїхати у відрядження або попрацювати понаднормово. До

речі, своє рішення потрібно зафіксувати в письмовому вигляді.

Вагітні жінки, жінки з дітьми мають право на щорічну основну відпустку повної тривалості у перший рік роботи до настання шести місяців безперервної роботи на підприємстві. Окрім цього, відпустка їм надається в зручний час.

Жінки мають право на додаткову оплачувану відпустку. Така відпустка надається тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів щороку жінці, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років, або дитину-інваліда, чи яка усиновила дитину, одинокій матері, батьку, який виховує дитину без матері (у т.ч. й у разі тривалого перебування матері в лікувальному закладі), а також особі, яка взяла дитину під опіку, чи одному із прийомних батьків.

Необхідно зазначити, що право на дану відпустку залежить від віку дитини. Законодавством визначено вік дітей для надання права на додаткову оплачувану відпустку тільки для категорії «жінка, яка працює і має двох або більше дітей віком до 15 років». В інших випадках дитина – це особа віком до 18 років, якщо вона не набуває прав повнолітньої раніше.

За наявності декількох підстав для надання даного виду відпустки її загальна тривалість не може перевищувати 17 календарних днів.

Ця відпустка надається понад будь-які інші щорічні відпустки і переноситься на інший період або продовжується у порядку, визначеному статтею 11 Закону «Про відпустки». У разі, якщо її не було використано, вона не втрачається і надається повної тривалості у будь-який час протягом календарного року незалежно від відпрацьованого часу і дати народження дитини – до чи після цієї дати. Для отримання такої відпустки працівник зобов'язаний довести роботодавцю своє право на неї шляхом подання за місцем роботи відповідних документів.

При визначенні права на додаткову соціальну відпустку багато виникає питань стосовно одиноких матерів.

Згідно зі статтею 19 Закону України «Про відпустки» право на соціальну додаткову відпустку має, зокрема, одинока мати.

Відповідно до роз'яснень Мінпраці право на додаткову відпустку мають: жінка, яка не перебуває у шлюбі і у свідоцтві про народження дитини якої відсутній запис про батька дитини або запис про батька зроблено в установленому порядку за вказівкою матері; вдова; жінка, яка виховує дитину без батька (у т. ч. і розлучена жінка, незважаючи на факт отримання аліментів), а також жінка, яка вдруге вийшла заміж, але новим чоловіком її дитина не всиновлена.

Проблема виникає з наданням такої відпустки розлученій жінці та жінці, яка виховує дитину без батька, у т. ч. і яка народила дитину, не перебуваючи в

zareestrowanomu shлюбі, pri tьomu bat'kom ditynu viznano.

Tой z bat'kiv, kto prozhyvaє okremo vid dityny, povynen braty uchast' u її vихованні. U razі uхилення bat'ka vid виконання своїх обов'язків z виховання dityny, мати має право звернутися до суду z позовом про позбавлення його bat'ківства.

Законодавство не містить конкретного переліку документів, які слід пред'явити жінці, що виховує дитину без bat'ka, для отримання додаткової соціальної відпустки. Тому для підтвердження права на зазначену відпустку роботодавцю слід надати будь-який офіційно складений, оформлений і засвідчений документ, в якому з достатньою достовірністю підтверджується відсутність участі bat'ka у вихованні дитини. Це можуть бути: рішення суду про позбавлення відповідача bat'ківських прав; ухвала суду або постанова слідчого про розшук відповідача у справі за позовом про стягнення аліментів; акт, складений соціально-побутовою комісією, інший документ, який би довів, що bat'ko не бере участь у вихованні дитини.

Крім того, процедуру встановлення факту, що bat'ko не бере участі у вихованні дитини, та перелік необхідних документів може бути передбачено у колективному договорі підприємства, установи, організації.

Певні привілегії жінки мають в частині звільнення. В якості аргументу щодо необхідності звільнення, роботодавець може вказувати підлеглий на те, що тепер їй буде складно працювати понаднормово, наприклад. Причин може вказуватися нескінченна безліч, особливо якщо поставлена певна мета - змусити людину підписати заяву про звільнення.

Існує лише одна, зазначена законодавством причина, по якій дійсно можуть, на законних підставах, звільнити вагітну співробітницю або жінку з дитиною - ліквідація підприємства, на якому вона працювала. В інших же випадках, всі дії керівництва, спрямовані на звільнення таких жінок з організації або підприємства – незаконні. Зокрема, при ліквідації обов'язок керівника – знайти для підпорядкованої нове робоче місце, а до цих пір він повинен виплачувати їй грошову винагороду протягом 3-х місяців з моменту звільнення.

Отже, при всій недосконалоості законодавства, наявності недобросовісних роботодавців можна спробувати реалізувати і захистити свої права, адже знати свої права – вже наполовину ними володіти.

Кошмар Олена Миколаївна,

заступник відділу організації сприяння
працевлаштуванню Чернігівського
обласного центру зайнятості

Становище жінок на ринку праці

Сьогодні світ важко уявити без працюючої жінки. Але саме для жінок притаманний більш високий рівень безробіття, навіть у випадках високого рівня освіти. Високий показник жіночого безробіття пояснюється не лише меншою мобільністю жінки, прагненням знайти роботу якомога ближче до місця проживання, але й значною мірою впливу стереотипів, за якими представниці слабкої статі, на відміну від чоловіків, розглядаються як «менш ціннісна робоча сила».

Зважаючи на складне становище сучасного ринку праці, центр зайнятості активно підтримує жінок різних вікових категорій: надає інформаційні та консультаційні послуги, сприяє у працевлаштуванні, в тому числі на новостворені робочі місця, організовує громадські роботи та інші роботи тимчасового характеру, направляє на професійне навчання на замовлення роботодавців під конкретні робочі місця як у навчальних закладах, так і безпосередньо на виробництві, організовує професійне навчання осіб старше 45 років.

З метою реалізації соціального захисту жінки залучаються до групових та масових профорієнтаційних заходів, які покликані забезпечити їх актуальною і корисною інформацією, що допомагає зростанню професійної конкурентоспроможності жінок, залученню їх до підприємницької діяльності, малого та середнього бізнесу, до семінарів із гендерних питань, «Здоровий спосіб життя – запорука професійних успіхів», «Жінка і праця», семінар з питань запобігання нелегальній трудовій міграції, торгівлі людьми та експлуатації дитячої праці. До проведення таких семінарів залучається широке коло соціальних партнерів. Також проводиться певна інформаційно-роз'яснювальна робота з залучення безробітних жінок до організації власного бізнесу. В центрах зайнятості є інформаційні куточки «Майбутньому підприємцю», де можна ознайомитись з нормативно-правовою базою та методичною літературою з підприємництва. Безробітним жінкам, які виявили бажання займатись підприємницькою діяльністю за сприяння служби зайнятості, у зв'язку з відсутністю підходящої роботи на ринку праці, спеціалістом з профконсультації надаються індивідуальні консультації з метою виявлення здібностей до заняття підприємницькою діяльністю, проводяться профдіагностичні обстеження (тестування), визначаються необхідні ділові здібності. Підготовка безробітного до самостійної зайнятості вимагає проведення цілої низки заходів, а саме -

інформаційних, орієнтаційних та профконсультаційних семінарів і тренінгів.

Мовою статистики: протягом 2013 року на обліку в Чернігівській обласній службі зайнятості перебувало 23425 жінок, що складає майже половину безробітних, що перебували на обліку, за віковими категоріями: до 25 років – 3435 жінок, від 45 років і старше – 6961 жінка, найчисельнішою є категорія від 25 до 45 років – 13029 жінок.

За сприяння служби зайнятості працевлаштовано 6702 жінки, з них 316 отримали одноразово допомогу по безробіттю та відкрили власний бізнес. Участь у громадських роботах та інших роботах тимчасового характеру приймали 3656 жінок, професійне навчання проходили 1672 жінок.

*Завацька Людмила Миколаївна,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
ЧНПУ імені Т.Г.Шевченка, к.п.н., професор*

ФОРМУВАННЯ У БАТЬКІВ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАВ ДІТЕЙ

Постановка проблеми. Захист дитинства є одним із стратегічних загальнонаціональних пріоритетів державної політики багатьох країн світу. Термін «соціальний захист» відноситься до функції держави, що означає турботу про матеріальне забезпечення непрацездатних громадян, тобто дітей, інвалідів, людей похилого віку. Нажаль в Україні всі перелічені категорії громадян не є достатньо захищеними. Особливої турботи потребують діти.

Питаннями захисту дітей та молоді в Україні крім державних інституцій займаються чимало міжнародних комітетів, громадських організацій і фондів. Вони спрямовують свою діяльність на їх соціально-правовий захист у галузі навчання життєвим навичкам, що відповідає основним принципам та нормам міжнародного права. Проблема прав дитини у навчанні життєвим навичкам має пріоритетне значення у діяльності таких організацій як ООН і ЮНЕСКО, ними прийнято біля ста документів щодо цієї проблеми. Однак головним є те, що ООН вперше у світовій історії розробила документи, у яких визначено основні положення про права і свободу дитини, які стали міжнародними стандартами.

Грунтуючись на ідеї першорядності загальнолюдських цінностей і різнобічного розвитку особистості, Конвенція ООН про права дитини визнає пріоритет інтересів дитини у суспільстві; наголошує на недопустимості дискримінації дитини за будь-якими ознаками чи мотивами, і, передусім, - на необхідності виявлення державою та суспільством особливої турботи про соціально-депривованих дітей сиріт, біженців, правопорушників. У цьому документі особлива увага акцентується на тому, що дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення, не повинна, в її ж інтересах, залишатися в такому оточенні і має право на особливий захист і допомогу з боку держави.

На даний час в Україні проблема реалізації прав дитини обумовлюється економічними та соціальними протиріччями, що негативно впливають на розв'язання завдань організації захисту дітей. Ці проблеми, вважають фахівці необхідно розглядати на державному рівні у трьох площинах:

- забезпечення декларованих Конвенцією ООН прав дитини;
- створення механізму реалізації прав кожної дитини;
- захист порушених прав дитини та попередження таких порушень.

Результати теоретичного аналізу проблеми. Питаннями координування та планування діяльності щодо захисту прав дітей займаються різні органи влади. Складні, часом критичні ситуації, що виникають у житті дитини вимагають їх негайного вирішення. Але діти чекають резолюції дорослих не підозрюючи того, що це є їх законне право. Від 9 до 28 % дітей ніколи не чули про ті чи інші свої права. Гострою проблемою залишається недостатнє інформування батьків, вихователів, працівників соціальних служб, самих дітей, про уже прийняті і діючі нормативні акти у сфері захисту прав дітей; їх значення, механізми і технології реалізації. Є багато ситуацій, коли дитина потребує (якщо вона взагалі це усвідомлює) юридичної допомоги чи консультації соціального педагога і не хоче щоб про це знали батьки (опікуни тощо), хоча згідно із ст.9 Закону України «Про охорону дитинства» діти мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, ЗМІ та посадових осіб із заявами, щодо реалізації своїх прав та скаргами про їх порушення. Отже, необхідно допомогти дитині реалізувати право бути дійсно почутою в рамках закону, який забезпечив би кваліфіковану соціально-правову допомогу дитині, шляхом створення чіткого механізму гарантування такого права з боку держави.

Поняття «реалізація прав» у нашому розумінні включає в себе три різних за метою, предметом та технологією видів діяльності: профілактику, кризове втручання і реабілітацію. І якщо другий тип діяльності у певній мірі законодавчо і науково є розробленим, то проблема профілактики та реабілітації – тобто запобігання порушенням прав дитини та процесу їх відновлення через призму навчання діяльності щодо використання і захисту власних правових норм - не може, на наш погляд, вважатись достатньо вирішеною.

Ефективним різновидом роботи з сім'єю – є просвітницька діяльність з батьками щодо формування усвідомленого ставлення до прав дитини та підготовка дитини до свідомого життя в соціально правовому суспільстві.

Сьогодні в Україні та за кордоном вже існує певна система просвітницької роботи з батьками. Нами був проаналізований вітчизняний досвід діяльності соціальних служб та громадських організацій. Можна визначити такі категорії батьків, як об'єктів просвітницької роботи:

1. Потенційні батьки (які ще не мають дітей).
2. Батьки, які очікують дитину (вагітні матері).
3. Молоді батьки (мають дітей віком понад 0 до 10 років).
4. Батьки зрілого віку (мають дітей від 10 до 18 років).

Із кожною категорією батьків працюють різні спеціалісти, які є представниками відповідних соціальних інститутів. Досвід просвітницької роботи з батьками в Україні нараховує велику кількість просвітницьких програм

для батьків:

- підготовка молоді до сімейного життя, «Етика і психологія сімейного життя», «Мамина школа», «Школа молодих» та інші;

- підготовка подружжя до народження дитини, «Формування навичок усвідомленого батьківства»;

- робота з молодією сім'єю зі стабілізації сімейних стосунків, просвітництво батьків, інформація про права сім'ї й права дітей, профілактика насильства в сім'ї, клуби для молодих батьків, «Усвідомлене батьківство – як умова повноцінного розвитку дитини» та інші;

- допомога батькам у розв'язанні різноманітних проблем сімейного виховання, просвітництво батьків, інформація про права сім'ї в суспільстві й права дітей у сім'ї, школи батьківської підтримки, «Ми будемо нормальні стосунки», «Батьки і діти», «Формування навичок батьківської компетентності» та інші.

-

Когнітивний компонент змісту просвітницької роботи з батьками характеризується певною сукупністю знань, що можна розглядати такими блоками:

1. Дитина як суб'єкт права (взаємозв'язок прав людини з правами дитини, історія виникнення прав дитини, сутність та підходи до філософського розуміння прав дитини, сукупність потреб, прав та обов'язків дитини взагалі, та зокрема - в сім'ї; характеристика прав дитини, регламентованих у міжнародному та українському законодавстві, роль та місце прав дитини в сучасному суспільстві).

2. Ставлення батьків до прав дитини (роль батьків у вихованні правосвідомої та повноправної особистості, фактори формування ставлення батьків до дитини, особливості та типи ставлення батьків до дитини, права та обов'язки батьків щодо виховання дитини, вимоги до особистості батьків, шляхи формування усвідомленого батьківства).

3. Сім'я як середовище реалізації прав дитини (можливості сім'ї щодо реалізації прав дитини, типи порушення прав дитини в сім'ї та засоби їх попередження; причини та наслідки порушення прав дитини в сім'ї; умови та механізми реалізації прав дитини в сім'ї; моделі взаємовідносин у сім'ї та стилі виховання дитини, що сприяють реалізації її прав).

Виділені блоки теоретичного напрямку просвітницької роботи з батьками можуть складати самостійну навчальну просвітницьку програму її частину або навчальний матеріал будь-якої іншої програми навчання батьків (різноманітні види інформаційних матеріалів для батьків: листівки, брошури, відеороліки та інші).

Емоційно-мотиваційний компонент змісту просвітницької роботи з

батьками зумовлений необхідністю формування системи емоційно-оцінних ставлень батьків до прав дитини й можливостей дотримання їх у власній сім'ї. Ці ставлення тісно пов'язані із такою важливою якістю особистості батьків як відповідальність, оскільки саме відповідальність постає як результат інтеграції всіх психологічних функцій особистості; суб'єктивного сприйняття навколишнього світу, оцінки власних чуттєвих ресурсів, емоційного ставлення до обов'язку. Відповідальність не зводиться лише до взятих батьками на себе зобов'язань, дисциплінованості, бо не розкриває всієї психологічної сутності. Слово "відповідальність" не зводиться також до обов'язку, оскільки обов'язок - поняття із сфери несвободи, а відповідальність тісно пов'язана з розумінням свободи. Відповідальність - не нав'язаний суспільством обов'язок для батьків, а відповідь на звернене до батьків прохання, яке відчувається як власна турбота. Відповідальність батьків у прямому розумінні - це повністю добровільний акт, відповідь на потреби дитини, виражені або невиражені. Бути «відповідальним» означає бути вільним і готовим відповісти. Специфіка відповідальності батьків виявляється саме в емоційно-мотиваційній сфері, у якій детермінується поведінка батьків, бо саме в ній визначаються особливості їх поведінки і діяльності на основі усвідомлення, прийняття ними факту залежності життєдіяльності батьків у сім'ї від суспільних цілей та цінностей, що і визначає ставлення батьків до обов'язку щодо дитини і до наслідків своєї поведінки.

До основних показників батьківської відповідальності стосовно реалізації прав дитини в сім'ї належать:

1. Розуміння та усвідомлення важливості дотримання і виконання своїх обов'язків.
2. Передбачення можливих труднощів у виконанні доручень.
3. Планування способів подолання цих труднощів.
4. Позитивне переживання завдань та очікування радості від виконання обов'язків.
5. Сприйняття необхідності відповідати за виконання завдання, зобов'язань.
6. Самоорганізація діяльності та поведінки, спрямованих на виконання зобов'язань.
7. Постійність прояву такої поведінки.

Висновки. Таким чином, усвідомлене ставлення батьків до прав дитини – це система соціально-педагогічних знань, емоційно-мотиваційне та нормативно-проективне сприйняття прав дитини, що зовнішньо виявляється у певній моделі поведінки батьків по відношенню до дитини та реалізації її прав у сім'ї. Проте, аналіз проблеми ставлення батьків до прав дитини свідчить, що суспільство, а відповідно дорослі, психологічно не готові прийняти дитину як особу з власним баченням світу і ставленням до нього. А відтак, необхідна послідовна, цілеспрямована соціально-педагогічна робота з батьками з метою формування у них системи цінностей та норм поведінки стосовно поваги і усвідомлення прав

дітей.

ЗМІСТ

1.	Знання прав жінок як умова їх реалізації	2 — 7
2.	Гендерна рівність: міжнародний досвід для України	8 - 11
3.	Знати свої права – вже наполовину володіти ними	12 - 14
4.	Становище жінок на ринку праці	15 - 16
5.	Формування у батьків відповідального ставлення до прав дітей	17 - 20

